

«ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 504 с.

8. Нагірняк О. Нариси з історії українознавства у Наддніпрянській Україні (остання чверть XIX ст. – 1917 р.) / Остап Нагірняк. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2007. – 652 с.

9. Петренко О. Б. Гендерні підходи до освіти та виховання в історії вітчизняної школи і педагогіки (XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Петренко Оксана Борисівна. – К., 2011. – 426 с.

10. Раскин Д. И. Историко-педагогический источник в свете современных проблем источниковедения и системного подхода / Д. И. Раскин // Актуальные вопросы историографии : сб. науч. тр. / под ред. Э. Д. Днепров и О. Е. Кошелевой. – М., 1986. – С. 87–107.

11. Раскин Д. И. Классификация историко-педагогических источников / Д. И. Раскин // Историографические методологические проблемы изучения истории отечественной школы и педагогики : сб. науч. тр. / под ред. Э. Д. Днепров и О. Е. Кошелевой. – М., 1989. – С. 85–98.

12. Сейко Н. А. Добročинність у сфері освіти України (XIX – початок XX століття) : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Н. А. Сейко. – Луганськ, 2009. – 44 с.

13. Сухомлинська О. В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с. – С. 26–35.

Анотація

Л.В.Пироженко

Исследование реформирования содержания школьного образования: источниковедческий аспект

В статье изучается проблема классификации источниковой базы исследования реформирования содержания школьного образования в 1964 – 1984 годах, в частности, анализируются критерии, избранные для группирования источниковой базы заявленного исследования: уровень обобщения информации; учет аспектов информации, которая содержится в источнике; хронологический критерий; критерий предмета изучения (источники изучения персоналий, научных школ, педагогических течений, отдельных учебных заведений); близость к предмету исследования. Выяснено: вычленено соответствующие группы источников изучения истории реформирования содержания общего среднего образования в 1964 – 1984 годах, которые станут основой анализа проблемы исследования.

Ключевые слова: содержание общего среднего образования, источниковая база, источник, классификация источников, критерий, историография исследования.

Summary

L.V.Pyrozhenko

The Research of the School Education Contents Reformation: the Information Sources Aspect

The article studies the problem of classification of the source base for reformation of school education contents during the period of 1964-1984, in particular, the criteria selected for grouping the source base, the level of information generalization, summarizing information aspects which the information source contains; the chronological criterion; the criterion of the subject of research (the sources of personalities study, scientific schools, pedagogical trends, separate educational institutions); nearness to the subject of the research. In the result of investigation the author has singled out the corresponding groups of sources that study the history of general secondary education reformation in 1964-1984, which will form the basis for the research problem analysis.

Key words: general secondary education contents, information base, source, classification of sources, criterion, the history of the research.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 373.2:005.412(477)(045)

Л.С.ПІСОЦЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Початкові етапи зародження і становлення суспільного дошкільного виховання в Україні

Стаття розкриває історичні підходи щодо зародження і становлення суспільного дошкільного виховання в Україні. На основі аналізу історичних публікацій і архівних матеріалів показано шляхи розвитку дошкільного виховання і доведено, що середина XIX ст. – до 1917 р. XX століття є періодом зародження дошкільного виховання і появи перших суспільних закладів для дітей. Він характеризується відкриттям народних дитячих садків для різних верств населення з ініціативи і на кошти приватних осіб та педагогічних товариств. Перші дитячі садки з'явилися у 60-х роках XIX ст. з ініціативи приватних осіб, благодійних і філантропічних організацій. У цей період закладався фундамент успішної діяльності державної системи суспільного дошкільного виховання.

Ключові слова: суспільне дошкільне виховання, народний дитячий садок, літній майданчик, дитячі ясла, земства, Декларація «Про дошкільне виховання», управління народною освітою.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний соціальний розвиток української держави відчуває кардинальні зміни, які зумовлюють необхідність обґрунтування нових концептуальних підходів до розвитку освіти у цілому та дошкільної, зокрема, спрямованих на

утвердження національної ідеї, на використання й актуалізацію попереднього досвіду. Вивчення історичного досвіду з проблеми розвитку дошкільної освіти забезпечує поєднання теоретичних і практичних пошуків з ретроспективним аналізом, дозволяє здійснити порівняльний аналіз минулого і сьогодення, визначити два напрями цього розвитку: традиційний уклад та інноваційна стратегія. Удосконалення розвитку дошкільної освіти на сучасному етапі розбудови України неможливе без врахування уроків історії розвитку цього процесу, врахування досягнень та недоліків, властивих еволюції.

Аналіз досліджень і публікацій... Історико-педагогічні аспекти становлення і розвитку суспільного дошкільного виховання, характеристика національного довкілля минулого, сьогодення і майбутнього знайшли своє відображення у публікаціях Л.Артемової, А.Бондар, Н.Лисенко, Л.Лохвицької, З.Нагачевської, О.Пшеврацької, Г.Рого, Т.Степанової, Т.Філімонової та ін.

Формулювання цілей статті... *Мета статті* – розкрити історичні аспекти зародження і становлення суспільного дошкільного виховання в Україні.

Виклад основного матеріалу... У своєму історичному розвитку система суспільного дошкільного виховання мала відповідний досвід становлення, відродження, стабільного розвитку і модернізації на різних етапах розвитку суспільства. Ретроспективний аналіз становлення системи дошкільної освіти в Україні показав, що динаміка її розвитку містить декілька періодів. Нами визначено, що середина XIX ст. – до 1918 р. XX століття є періодом зародження дошкільного виховання і появи перших суспільних закладів для дітей, оскільки дошкільне виховання має глибокі історико-соціальні корені. На основі аналізу джерельної бази з означеної проблеми можемо констатувати, що перші дитячі садки з'явилися у 60-х роках XIX ст. з ініціативи приватних осіб, благодійних і філантропічних організацій. Держава не брала участі у організації їхньої діяльності, плата за перебування дітей у цих садках була досить високою, тому їхніми послугами користувалися лише заможні родини [12].

Перші дошкільні заклади, як самостійні навчально-виховні установи особливого типу, виникли в Україні тільки у XIX столітті. Є відомості, що у Полтаві 1839 р. було відкрито притулок, куди приймали дітей від 3 років безкоштовно. В цьому притулку діти перебували з 7 год. ранку до 21 год. влітку, а взимку з 7 год. до 20 год. [10, с.145–147]. Перший дитячий садок у Києві організувався 1 вересня 1871 р. Його відкрили сестри Ліндфорси – Марія і Софія (пізніше по чоловікові Русова – видатна українська діячка в освітній справі) [12, с.373]. Дитячий садок знаходився у центрі міста, виховувалися у ньому переважно діти з українських інтелігентних родин і був він водночас осередком української національної культури. У 1898 році почали відкриватися перші народні дитячі садки за сприяння дошкільної комісії Київського товариства сприяння вихованню й захисту дітей. Як переконає аналіз, окремі намагання передових громадських організацій законодавчо оформити дитячі установи і науково визначити напрям виховної роботи з малими дітьми не зустрічали підтримки зі сторони уряду. Тому і «Положення про дитячі садки» (1908р.), розроблене Київською організацією народних дитячих садків [2, с.14], було відхилене підкомісією з народної освіти Державної думи. У 1909 році під тиском громадськості та у зв'язку з ростом бездоглядності у кошторисі Міністерства народної освіти з'явилася стаття: на заняття з дітьми дошкільного віку. Однак ці асигнування не сприяли розвитку суспільного дошкільного виховання, оскільки вони складали приблизно одну копійку в рік на дитину [12]. І тому можемо стверджувати, що не дивлячись на те, що прогресивна українська педагогічна громадськість вимагала від уряду введення дитячих садків у державну освітню систему і державне фінансування, зі сторони Міністерства народної освіти були лише обіцянки у справі розвитку дитячих установ.

Аналіз історичних матеріалів дає нам можливість акцентувати, що Київ у той час був центром дошкільної роботи, бо там діяли різноманітні товариства та організації: Товариство народних дитячих садків, Фребелівське товариство, різноманітні ліберально-філантропічні організації. Мета їхньої діяльності – боротьба з бездоглядністю дітей. Дитячі заклади були двох типів: платні для заможних верств населення і безоплатні – для бездоглядних дітей з бідних сімей, які повністю чи частково утримувались на кошти товариств і організацій [1, с.9]. Відсутність державного фінансування свідчила про те, що дитячі садки як суспільно – виховні заклади приживалися дуже важко, відкривалися повільно, а кількість їх була незначною.

Простежимо цікавий досвід організації дитячих літніх майданчиків, які були створені в кінці XIX ст. (1887 р. м.Одеса). Основною метою їхньої діяльності було оздоровлення і розвиток дітей. Широком розповсюдженням таких майданчиків в Україні займався Фребелівський жіночий педагогічний інститут.

У той час заклади для дітей намагалися відкривати на селі, але не для того, щоб сприяти розвитку дітей, а задля допомоги родинам у жнива. Ці заклади називали яслами або яслами-притулками. У 1897 році на кошти земств з'явилися перші такі заклади у Полтавській губернії [2, с.12] Як показує аналіз історичних джерел і публікацій, сільське населення з недовірою відносилося

до таких закладів, не розуміло необхідності віддавати дітей до них і тому вони були досить короткотривалими.

Проте суспільство і далі намагалося якимось чином звільнити жінку-мату від виховання дитини у певний період дня для використання її праці у виробництві, яке постійно розширювалося і вимагало жіночих рук. Цікавий досвід роботи з малими дітьми (від 4-х до 10-ти років) можна простежити у Будинку вільної дитини, який створений у 1906 році. У 1907 році він почав функціонувати як «Дитячий садок та школа III розряду». Вся робота будувалася на запитах та інтересах дітей, оскільки там сповідували думку, що всі творчі задатки закладені в малій дитині і дорослому необхідно створити для цього певні умови. Діти мали повну свободу в забезпеченні власної життєдіяльності [12].

У Західній Україні питання про організацію дошкільного виховання і освіти жінок вперше порушила Н.Кобринська, яка очолювала громадсько-педагогічне товариство «Українська захоронка», на жіночому вічі у Стрию 1891 р. [2, с.7]. Того ж року з ініціативи священика Кирила Селецького в селі Жужилі Сокальського повіту організовується перший у Галичині дитячий садок [12, с.580]. Аналіз жіночого руху Галичини констатує той факт, що організація захоронок (дитячих садків) у селах і містах приносила велику користь, допомагала у вихованні дітей, особливо сільським жінкам під час літніх польових робіт [5, с.3]. З ініціативи Н.Кобринської 1900 р. у Львові було організовано товариство «Руська захоронка», що пізніше стало називатися «Українська захоронка». У 1902 році це товариство відкрило перші дитячі садки у Львові. З того часу і почало розвиватися в Галичині дошкільне виховання [12, с.580]. У 1888 році на території Західної України діяло 4 дитячих садки (захоронки) і 21 дитячий притулок, а у 1891 р. – 7 дитячих садків і 49 дитячих притулків [2, с.10–11].

Біля витоків становлення дошкільного виховання в Україні була Н.Лубенець, яка з 1902 року займалася відкриттям перших безкоштовних дитячих садків для дітей найбідніших верств населення і з 1909 по 1918 рр. очолювала Київське товариство народних дитячих садків [2, с.9].

У 90-х роках XIX століття на Україні почали організовувати дитячі ясла (захоронки) земства. Спочатку ці установи відкривались переважно на час літніх робіт, а згодом вони стали працювати протягом року [12, с.373]. Але якщо порівняти інтенсивність земського руху, спрямованого на відкриття шкіл, із рухом, спрямованим на створення установ дошкільного виховання, то зразу видно його епізодичність і значно нижчу ефективність діяльності земств в царині дошкільного виховання. На нашу думку, значення виховання дітей дошкільного віку недооцінювалось тому, що організація діяльності та робота земських дитячих установ регламентувалась постановами волосних, повітових та губернських земських зібрань. Вважаємо, що важливим досягненням у той час було відкриття у 1904 році в Києві спеціалізованого дитячого садка для глухонімих і те, що збільшувалась кількість безоплатних дитячих садків. У 1905 році їх у Києві діяло 5, з яких 2 існували на кошти міського самоуправління, а у I-ій половині 1917 року – 13 приватних і 11 народних дитячих садків [2, с.13, 17].

Як бачимо, кінець XIX – початок XX ст. є період зародження та становлення системи суспільного дошкільного виховання в Україні. Він характеризується відкриттям народних дитячих садків для різних верств населення з ініціативи і на кошти приватних осіб та педагогічних товариств. Прогресивна педагогічна громадськість вимагала від уряду введення дитячих садків у державну освітню систему і державне фінансування. Проте ці зусилля були марними – у справі розвитку дитячих садків Міністерство народної освіти обмежувалося обіцянками.

Після революції для українського народу з'явилась можливість приступити до будівництва дошкільних установ – дитячих садків, майданчиків, клубів – на ґрунті національного оточення дитини: рідної мови, пісні, гри. У містах і селах почали відкриватися такі установи на кошти міських та сільських громад.

У жовтні 1917 р. новий уряд розгорнув широку діяльність по створенню державної системи дошкільного виховання. Рада Народних Комісарів з перших днів радянської влади приступила до реформування народної освіти. Управлінням народною освітою займалася державна комісія з народної освіти, котра була створена 9 листопада 1917 р. Серед відділів цієї комісії був відділ дошкільного виховання та допомоги, який очолювала Д.Лазуркіна. Діяльність цього відділу була спрямована на пропаганду дошкільного виховання, підготовку дошкільних працівників дитячих установ, якими потрібно було охопити всіх дітей до 8 років для виконання плану «організації справи дошкільного виховання» [4, с.258]. У 1917 р. згідно з Постановою Тимчасового уряду, який фактично контролював ситуацію в Україні, створено земські управи, які стали повноцінними закладами місцевого самоуправління [6, с.118]. Губернські та повітові земства створювали ради освіти, котрі повинні були займатися роботою культурно-освітніх закладів. До компетенції повітових рад освіти входили фінансові питання, створення мережі дошкільних, шкільних, позашкільних закладів [7, с.26]. Листопад 1917 р. – вихід III Універсалу, яким проголошено загальні засади освіти в УНР.

Генеральний Секретаріат Освіти звернувся до губернських, повітових земств і міських управ з пропозицією про скликання в грудні 1917 р. наради з питань організації народної освіти в Україні. Від кожного губернського і повітового земства був один представник. На нараді затверджено «План управління освітою в Україні» [3, с.212].

У грудні 1917 р. Народний комісаріат освіти опублікував Декларацію «Про дошкільне виховання», у якій йшлося про те, що суспільне (безкоштовне) дошкільне виховання повинно розпочинатися від народження дитини і забезпечувати її всебічний розвиток [8, с.119]. Декларація ввела дошкільне виховання в загальну систему народної освіти і визнала його складовою всієї шкільної системи. Це стало початком суспільного дошкільного виховання. У Декларації відмічалось, що «система дошкільного виховання повинна бути складовою частиною всієї шкільної системи і повинна бути органічно пов'язана в одне ціле зі всією системою народної освіти». Таким чином, суспільне дошкільне виховання фактично ввійшло у державну систему освіти [9, с.119].

Архівні документи засвідчують, що у червні 1917 року підписано декрет Раднаркому, відповідно якого всі державні, суспільні і приватні заклади дошкільного виховання передавалися у користування Наркомосу і тим самим вперше включалося воно у систему народної освіти як її першої ланки. До кінця 1918 року на Україні працювало біля 140 дитячих садків [2, с.18].

Важливим кроком у становленні суспільного дошкільного виховання була підготовка відділом з позашкільної освіти і дошкільного виховання проекту «Регламент дитячих садків». Згідно з цим офіційним документом планувалося, що суспільне дошкільне виховання стане обов'язковим і безкоштовним завдяки зусиллям департаменту [13, с.12]. Отже, саме в часи УНР закладався фундамент успішної діяльності державної системи суспільного дошкільного виховання.

У 1917 р. при Центральній Раді утворюється Генеральний Секретаріат Освіти України (з 8 січня 1918 р. – Міністерство народної освіти), який очолив І.Стешенко. Великий вклад у розвиток дошкільного виховання того часу внесла С.Русова, котра керувала відділом дошкільного виховання та позашкільної освіти і втілювала в життя лінію українізації народної освіти [13 с.12] і у тому числі дитячого садка. Вона відзначала, що український дитячий садок має організовуватися на підставах науки, відповідно до сучасних принципів психології і педагогіки. Разом з тим він має бути весь пройнятий національним духом нашого народу, має закладатися так, як колись закладалася наша національна школа в XVI ст., на цілком демократичному ґрунті...[11, с.177]. Стверджуємо, що у той час від перших емпіричних практичних педагогічних спроб С.Ф.Русова пройшла шлях до перших теоретичних узагальнень, що зрештою дали їй змогу згодом стати визначним теоретиком дошкільної педагогіки, створити власну концепцію дошкільного виховання, у якій поряд з ідеями вільного розвитку дитини, необхідності вивчення її психофізіологічних особливостей, необхідності гармонійної єдності з природою провідне місце займає положення про необхідність виховання дошкільнят на національному ґрунті.

Висновки... На основі вищезначеного приходимо до висновку, що суспільне дошкільне виховання бере початок у середині XIX ст. У цей час проблема виховання дітей дошкільного віку привертає увагу громадськості, створюються педагогічні осередки на чолі з відомими педагогічними діячами, відкриваються перші дитячі садки на різних засадах і у всіх регіонах України. Поза лаштунками нашого дослідження залишилася проблема трансформації досвіду організації роботи у дитячих садках в сучасний освітній простір.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондар А. З історії розвитку дошкільного виховання / А. Бондар // Дошкільне виховання. – 1966. – № 11. – С. 9–12.
2. Дошкільна освіта: історія і сьогодення : довідник / [упорядник Л. В. Лохвицька]. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 208 с.
3. Друга Всеукраїнська конференція з педагогічної освіти // Шлях освіти. – 1923. – № 7–8. – С. 212.
4. Егоров С. Ф. Введение в историю дошкольной педагогики / С. Ф. Егоров, С. В. Лыков, Л. М. Волобуева ; ред. С. Ф. Егорова. – М. : Академия, 2001. – 320 с.
5. З історії жіночого руху в Галичині // За вільну Україну. – 1992. – 11 черв.
6. Калініченко Н. П. Освітня діяльність земств (1917 – 20 рр.) / Н. П. Калініченко, Н. Д. Ільченко // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 4. – С. 118–126.
7. Крижанівський І. Декілька уваг до постановки позашкільної освіти на місцях / І. Крижанівський // ВУШ. – 1918. – № 5–6. – С. 26.
8. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. Сборник документов 1917–1973 гг. / составители : А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов. – М. : Педагогика, 1974. – 560 с.
9. О дошкольном воспитании. От дошкольного отделения народного комиссариата по просвещению. 20 декабря 1917 // Сборник декретов, 1917-1918: собрание узаконений и распоряжений рабочих и крестьян правительства. – М. : Гос. издат, 1920. – С. 247.
10. Павловский И. Детский приют в Полтаве / И. Павловский // Киевская старина. – 1902. – № 12. – С. 145–147.

11. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1966. – 304 с.
12. Сірополько С. Історія освіти в Україні / С. Сірополько. – К. : Наукова думка, 2001. – 911 с.
13. Улюкаєва І. Початок відродження / І. Улюкаєва // Дошкільне виховання. – 1994. – № 1. – С. 12.

Анотація

Л.С.Песоцкая

Начальные этапы зарождения и становления общественного дошкольного воспитания в Украине

В статье раскрываются исторические подходы к вопросу рождения и становления общественного воспитания в Украине. На основе анализа исторических публикаций и архивных документов определены пути развития общественного дошкольного образования и доказано, что середина XIX в. – до 1917 г. XX века является периодом рождения дошкольного воспитания и появления первых общественных заведений для разного населения по инициативе и на деньги частных лиц и педагогических обществ. Первые детские сады возникли в 60-х годах XIX в. по инициативе частных лиц, благотворительных и филантропических организаций. В это время строится фундамент успешной деятельности государственной системы общественного дошкольного образования.

Ключевые слова: общественное дошкольное воспитание, народный детский садок, летняя площадка, детские ясла, земства, Декларация «О дошкольном воспитании», управление народным образованием.

Summary

L.S.Pisots'ka

Initial Stages of Generation and Formation of Public Pre-School Education in Ukraine

The article reveals historical approaches to the matter of initiation and formation of public education in Ukraine. On the basis of analysis of historical publications and archival documents the ways of development of pre-school education have been presented. It has been proved that the period starting from the middle of XIX c. to 1917 (XX c.) is the time of initiation of pre-school education and establishment of first public institutions for children. It is characterized by opening public kindergartens for different social strata at the initiative and cost of individuals as well as educational societies. First kindergartens emerged in the 60th of XIX c. upon the initiative of individuals, charity and philanthropic organizations. During that period the foundation for successful activity of state system of public pre-school education was being laid.

Key words: public pre-school education, the national children's warren, summer playground, children's yasla, zemstvo, the Declaration «About pre-school education», the management of public education.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 37 (051) (09)

Н.С.ПОВІРЧЕНКО,

член-кореспондент НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор
(м.Умань)

Проблеми педагогічної науки на сторінках журналу «Советская педагогика» (1937–1991)

У статті здійснено аналіз публікацій педагогічної проблематики на сторінках журналу «Советская педагогика» – щомісячного науково-теоретичного журналу Академії педагогічних наук СРСР, що видавався у Москві протягом 1937–1991рр. На його сторінках в різні роки висвітлювалися актуальні проблеми педагогічної науки – її методології, виховання, навчання і освіти, розвитку системи вітчизняної та зарубіжної народної освіти і т.п. Автором виокремлено основні напрями публікацій педагогічної проблематики на сторінках журналу «Советская педагогика»: державна політика в галузі освіти і виховання; теорія і практика педагогіки; розвиток вітчизняної й зарубіжної школи і освіти; становлення та розвиток вітчизняної й зарубіжної педагогічної думки; актуальні проблеми педагогічної теорії і практики.

Ключові слова: журнал «Советская педагогика», проблеми педагогічної науки, періодична преса.

Виклад основного матеріалу... На сучасному етапі розвитку суспільства розвиток педагогічної науки, дослідження, співпрацю вчених-педагогів неможливі без засобів науково-педагогічної комунікації, до яких відносять: наукову періодику, наукові монографії, матеріали конференцій, наукові педагогічні конференції, наукові бесіди, листування між ученими, семінари, педагогічні виставки, електронні журнали, сайти педагогічних установ, індивідуальні веб-сторінки вчених-педагогів, Інтернет-конференції тощо. Комунікація в науці – це цілісна система взаємопов'язаних компонентів (формальних і неформальних, усних і письмових, між окремими особами і масових і т.п.), яка є продуктом історичного розвитку [4, с.8].